

M
262066 SZK

CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR.

SZERKESZTIK:

Dr. EPERJESSY KÁLMÁN és ÁRVA JÁNOS.

33.

A MAKÓI SZENT ISTVÁN-PLÉBÁNIATÉMPLOMBAN ÖRZÖTT
HAVI BOLDOGASSZONY-KÉP

ÍRTA:

Dr. CSEPREGI IMRE.

A CSANÁDVÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI TÁRSULAT KIADVÁNYA.

III.

MAKÓ, 1937.

KIADJA CSANÁD VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE.

C

A

B

A

271
27

CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR.

SZERKESZTIK:

Dr. EPERJESSY KÁLMÁN és ÁRVA JÁNOS.

33.

A MAKÓI SZENT ISTVÁN-PLÉBÁNIATEMPLOMBAN ŐRZÖTT

HAVI BOLDOGASSZONY-KÉP

ÍRTA:

Dr. CSEPREGI IMRE.

A CSANÁDVÁRMEGYEI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI
TÁRSULAT KIADVÁNYA.

III.

MAKÓ, 1937.

KIADJA CSANÁD VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE.

M262.066

(R
2)

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
1968/R leltár

22177

BEVEZETŐ.

A törökdülés alatt sokat szenvedett Tiszántúl kevés emlékekkel rendelkezik. A mult század második felében alakult történelmi és régészeti társulatok, nemkülönben a Magyar Nemzeti Muzeum fogantotta ásatások, helyi és magángyűjtemények iparkodtak megmenteni a jövőnek az e vidéken is virágzott művészet, mint a művelődés kifejezőjének gyér maradványait.

A millennium éve előtt megkezdett vármegyei törvényhatósági, városi s egyéb monographiák sokat tettek e téren. Mindamellet még sok kincsünk és emlékünk ismertetés nélkül hever. Pedig mindez bizonyosságul szolgálhat a mult műveltsége fokának s ha egyházi emlékekről van szó, őseink buzgóságának.

A Csanádvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat kitűzött célja megvalósításának ily irányban akar szolgálatot tenni jelen füzet. A kép, melyről benne szó van, közel négyszáz éve van Makón. Több nemzedék szeme előtt állott részben mint oltárkép, részben csak mint a Boldogságos Szűz Máriának tiszteletreméltó képe. Ájtatosságra indíthatott az évszázadok folyamán ezeket és kiválthatott lelkükből szeretetet a Szűz Fia, Krisztus Jézus iránt anélkül, hogy eredetét ismerték, vagy kutatták volna.

S ha most a rendelkezésre állott adatok alapján ha nem is teljesen, de a múltjára vonatkozóan mégis annyi ismeretet akar felöleközölni e füzet, hogy a Szent Szűz tiszteletét öregbitse bennünk és Hollós Mátyás királyunk buzgóságát ébressze fel a magyar lelkekben, aki épen a hitetlenség ellen vívott sikeres csatái idejében Máriának mint Havi Boldogasszonynak, a Segítő Szűznek e képe előtt adott hálát a kieszközölt segítségért, melyet Istentől kapott, a ferences atyák szegedalsóvárosi templomában.

A közölt adatok a szöveg között említett szerzőktől származnak, illetve írásos bizonyítékokon alapulnak, melyeket a szegedalsóvárosi zárdafőnökség engedélyével és a makói sz. István plébániára vonatkozó adatok kutatása alkalmával az ottani zárda történetét megörökítő írásokból jegyeztem ki, illetve használtam fel. A kéziratot dr. Lepold Antal, esztergomi prael. kanonok és dr. Eperjessy Kálmán, főiskolai tanár urak voltak szívesek átolvasni. Ezért mindannyioknak hálás köszönet! A csanádegyházmegyei főhatóság pedig még 3635—1935. sz. alatt kelt leiratával járult hozzá a kézirat kinyomatásához.

Történelmi és régészeti társulatunk érdemes elnöke, Tarnay Ivor alispán megértő hozzájárulásáért e füzet közzétételéhez a társulat kiadványainak sorában amikor elismeréssel adózom, egyben kívánom, hogy a társulat működése az ő vezetése alatt megvalósíthassa mindazt, ami nagyrabecsült személyével együtt mindazok előtt lebegett, akik a régi társulat egyidőre szünetelt működését a múlt megbecsülése és a jövő értékelése szempontjából megindítani kívánták.

Makó, 1937. évi május hó.

Dr. Csepregi Imre.

1.) A makói sz. István-plébániatemplom „Havi Boldogasszony“ képe.
(Méret: 87x122 cm.)

do
sze
csa
zo

sz
rég
fő
vé
Jéz
pe
fej
ara
fén
Jéz
ala
an

fa

ba
Ma
sze
idő
be
ny
olt

I.

A makói Szent István-plébániatemplom oltárképei. A Havi Boldogasszony-képre vonatkozó adatok dr. Lugosi Döme művében és a szegedalsóvárosi ferences zárda irattárában. Írásos hagyomány a mo-csárban elrejtett Mária-képről és a Csanádról Szegedre 1552-ben ho-zott Mária-kép.

A fő- és mellékoltár képein kívül (sz. István felajánlja a koronát bold. Szűznek, illetve sz. Anna és sz. József képei) van a makói Szent István plébániatemplomban egy, — festési stílusa után ítélve — régi kép: Havi Boldogasszony képe. Mása az a római hasonnevű főtemplom: Maria Maggiore képének, melyről a római templom ne-vét is vette. A kép a Szűz Anyát ábrázolja, bal karján a kisdéd Jézussal, aki baljában könyvet tart, jobbával (előre nyújtott 2 ujjal) pedig áldást oszt. A Szűz Anya palástja jellegzetes kék színű, felér fejére s ott a homlok felett kereszt, a jobb vállon csillag alakban arany díszíti. Úgy a Szűz Anya, mint a kisdéd Jézus feje körül dics-fény (gloriola) van finom, szinte rárakott aranyozással. A kisdéd Jézus ingecskéje fehér alapszínen tarka virágokkal díszített. A kép alaptónusa sötétben tartott; felső 2 sarkában finom kivitelben 2 kis angyalfej látszik.

A kép rámája feketére fényezett, alsó 2 oldalán körvonalas faragásráttéttel. (Ez nem régen lekerült a rájáról.)

Amíg a Szent István-plébániatemplomban nem állították fel a baloldali hajó-hátsórészben a lourdesi Mária-oltárt, ez a kép volt a Mária-oltár felett, mint oltárkép. Később a kórus alá, legutóbb (1933. szeptemberig) a sekrestye ajtó fölé a szentélybe függesztették. Ez időszerint a jobboldali oratoriumban van, — hova a hívek napköz-ben járnak ájtatosságra s szentségimádásra — és amely egész nap nyitva van, a régi lourdesi Mária-oltár felett függ és ismét a Mária-oltárt állítja elének.

1933. évi szeptember havában, amikor a főoltár képe s a 2 mellékoltár képei gyökeres tisztítás alá kerültek, e Havi Boldogasszony-kép is, kellő óvatosság mellett s legalább részben megmentetett a por további lerakódásától azáltal, hogy az avatatlan kezekről rákerült olajféleség gondosan letöröltetett róla. Így régi szépségében áll az ájtatoskodó hívő előtt, bizalmat keltve a csüggedőben, bátorságot öntve az erőtlenségre s fokozva a szeretetet a jámborban.

E kép eredetére vonatkozóan semmi adat nem áll rendelkezésre a Szent István-plébánián. Még szájhagyomány se tud erről semmit. Minthogy a főoltár (renaissance-stíl) képe a legszebb Ráfael-féle stílusban festett (1854-ből B. Emlertől, aki wien-i festő lehet, mert főpásztoraink ezidőben odavaló festőkkel dolgoztattak; az u. n. „nazarénusok“ festészeti iránya; ehhez tartozó 2 magyar festőről értekezik Bíró Béla tanár a „Kath. Szemle“ 1937. évi I. és II. számában.), mellékoltáraink alsó képei a barok-felülépítményben (mert vannak felső képek is, ovális alakban) inkább a németalföldi iskolából kerültek ki, az 1854. év előtti főoltárképről sincs feljegyzés, nem tudni, minő volt az és hová kerülhetett: méltán lehet következtetni arra, hogy a Havi Boldogasszonynak bizanci stílusra valló képe más-honnan került templomunkba.

De honnan kerülhetett ide? Mert kivitele után ítélve *oltárkép*-nek kellett lenni! S hol van, vagy volt a közelben — habár a régmúlt időkben — Havi Boldogasszony tiszteletére szentelt templom?

A nyomok Szegedre vezettek, a ferencrendiek szegedalsóvárosi templomába. S ez annál inkább látszott valószínűnek, mert az ottani főoltár képe — bár a templom Havi Boldogasszony tiszteletére szentelt — a Szűz Anyát jogarral jobbában, balján a kisded Jézussal s mindkettőjük fején koronával, mint az Ég Királynőjét ábrázolja. Továbbá: a rendház feljegyzései szerint a templom főoltárképe a török hódoltság kezdetén eltűnt és sajátos módon megkerültnek tüntetik fel az annalesek!

Mielőtt e Havi Boldogasszony-képre nézve felsorakoztatnók a rendelkezésre álló adatokat, azonkívül következtetéseinkben bizonyos eredményre juthatnánk, röviden ismertetnünk kell, mikor telepedtek le Szegeden sz. Ferenc fiai s mely városrészben volt a rendházuk?

Lugosi Dömének 1932-ben megjelent „A szegedalsóvárosi templom és kolostor kincsei“ c. könyvecskéje nyomán „1310-ben már itt voltak s első, kinek nevével találkozunk, fráter Dionysios lector“... „ezek eredetileg a Palánk-ban (Belváros) székeltek s állandóan hadilábon álltak a később letelepedett szigorítottakkal, obszervánsokkal“

(ezek az alsóvárosi atyák, a mostaniak elődei). „A mariánusok (belvárosiak vagy minoriták) mindössze 1541-ig voltak Szegeden, templomuk és kolostoruk elpusztult“. „A régi feljegyzések szerint az obszervánsok Alsó-Szegeden telepedtek le s kis templomot építettek Havi Boldogasszony tiszteletére, amely mellé építették kolostorukat is, mely utóbbit később, 1480. táján bővíteni kezdték Mátyás király engedelmével, a mariánusok ellenkezése dacára. Szeged akkor gazdag város volt, de bizony a szegény koldus szerzetnek eleinte kevés pártfogója akadt, csak az idők folyamán, amikor az atyák tanítása nyomán áldás fakadt, kezdhettek arra gondolni, hogy a templomot és a rendházat megnagyobbíthassák. A kolostor feljegyzései szerint a mai alapokon 1420. körül épült az új zárda, amely Hunyady János korában különösen nagy tekintélynek örvendett, hiszen itt lakott a törökök ellen keresztshadat szervező Kapisztrán sz. János és a kolostor gvardiánja volt picénumi Marchia sz. Jakab . . .“ „Hagyomány szerint Mátyás király volt a kolostor első fejedelmi pártfogója; azonban ennek ellentmond az, hogy a fejedelmi bőkezűség nyomaival seholsem találkozunk. Annyi bizonyos, hogy a szentély építéséhez 1468-ban kezdtek, de viszont az a körülmény, hogy csak 1497-98-ban fejezték be annak és a kolostornak VII. Incze pápa (1484—1492) engedélyével történt építkezését, azt mutatják, hogy az építkezés lassan haladt . . . II. Ulászló alatt nagyobb összeghez jutottak az atyák és a már kész szentély folytatásaként megkezdték a templom hajójának építését. 1503-ra készült el a hajó s ezt évszámtábla elhelyezésével örökítették meg. A sekrestyét is akkor építették a szentély és a torony mellé. A torony ekkor csak a sekrestye magasságáig épült fel, úgy, hogy a harangokat csak a templomkapu elé felállított haranglábakon helyezték el.“ (4—10. old.)

A török hódoltság idejével kapcsolatban Lugosi ezeket írja: „1526. szeptember hó 28-án jelentek meg először a törökök Szegeden s azt véglegesen csak 1543-ban szállták meg. Eleinte vallási türelmességet nem tanúsítottak, úgy hogy a barátok elmenekültek és csanádi, majd gyulai rendházukban húzódtak meg. Később azonban a török megengedte nyolc barát lelkészkedését, sőt a megrongált, kifosztott és felgyújtott templom restaurálását is, mégis azzal a kikötéssel, hogy azt magasítani nem szabad. A török uralom alatt a franciskánusok tekintélye módfelett megnövekedett Szegeden . . . 1552. febr. 22-én az elmenekült szegedi főbíró, Tóth Mihály mozgalmára kísérlet történt Szeged felszabadítására, mely kudarccal végződött. A mozgalomban a barátok is résztvettek, miértis a törökök

1552. szept. 16-án kivégezték P. Szatmári (Zádori) Lászlót... A barátok bűne az volt, hogy körmenet tartásának ürügye alatt a titokban felfegyverzett híveket összegyűjtötték s ezek a szentség első felmutatásakor háromszoros Jézus-kiáltás után a gyanútlanul bámészkodó török katonákat megtámadták és felkoncolták. Másik szomorú következménye az esetnek az volt, hogy a törökök bosszúból kirabolták a templomot és kolostort, sőt fel is gyújtották. *Ekkor tűnt el a főoltár Mária-képe* (és nem 1525-ben, mint ahogy több történetírónk ezt egy sajtóhiba óta állítja). E szomorú esemény után négy évig üresen állott a kolostor.“ (U. o. 11—13. old.)

A Lugosi D.-féle füzetből idéztem fentiek alapján megállapítható, hogy a szegedalsóvárosi ferencrendi atyák temploma Havi Boldogasszony tiszteletére szentelt egyház volt, a ferencrendi atyák a XV. században már Alsóvároson is megtelepedhettek és Mátyás király alatt 1468-ban kezdték a mai templom szentélyének építését, 1503-ra elkészült a templom hajója jelenlegi szép formájában. De az is tényként állapítható meg, hogy a főoltár képe 1552-ben eltűnt.

Hová tűnt el a Havi Boldogasszony-kép? Ez a nagy kérdés!

Mielőtt erre adatok alapján választ adnánk, a ferencrendi atyák szegedalsóvárosi levéltári adatai alapján a rendi feljegyzések nyomán álljanak itt a következők:

A „*Historia domus Szegedinensis Patrum, continuata a. 1731.*“ szerint a kép eltűnésére vonatkozóan ezeket olvashatjuk:

„Kasza János (szegedalsóvárosi öreg kántor) elmondta, hogy előtte, mint fiatal gyerek előtt több öregember beszélt s mint közismert tényt emlegették akkor, hogy amikor 1552-ben a török Szegedet elfoglalta és templomunkat teljesen kifosztotta s pusztította, e szent képnek egyik tisztelője, a helyéről kiemelt és összegöngyölve ruhája alá rejtett e képet megmenteni akarta: de a töröktől üldözőbe véve e képet kertünk szomszédságában lévő mocsárba, — mely még ma is látható — a víz alá rejtette azzal a szándékkal, hogy adott alkalommal kiveszi onnan, azonban a török üldözése miatt ott betemetve kellett hagynia, ahol majdnem 80 évig ismeretlenül hevert, mire a szegedi polgárok annak mintájára kőből szobrot faragtak (mely most a templom ajtaja előtt oszlopon áll), hogy annak emléke örökké szemük előtt legyen. A mindenható és mindent kormányzó Isten nem tűrhette szent Anyjának a víz alatt tisztelet nélkül való rejtőzködését és a következő módon hozta azt nyilvánosságra: Amint egy török a mocsárnál lovát itatni akarta volna,

a ló mindkét térdére esett és a verés alatt a képet patájával kidobta a mocsárból sértetlenül, melyet a török kigöngyölve körülhordott és egy vele szembejövő kereszténynek e szavakkal adta ajándékba: „Ime a ti Istennőtöket megtaláltam“ s mindent úgy beszélt el, ahogy fentebb elbeszéltük.”¹

Lugosi (i. h. 16. old.) e leírásra támaszkodva állítja, hogy „az 1630-ban újból előkerült Mária-képet ismét a főoltár fölé helyezték és mindenki bízott abban, hogy Szűz Mária segítségével csakhamar véget ér a török uralom.”

Az 1643. július hó 7-én Honcarpi Jakab, himeraí püspök által felszentelt főoltár helyett, miután Rákóczy serege 1704. július 20-án kifosztotta s felperzselte a várost, 1713-ban új oltárt (a mai főoltárt) építették (Lugosi i. h. 19. o.). Erről a főoltárról írja továbbá: „A templom kétségkívül legnagyobb értéke és látványossága a műemlékek országos bizottsága által is védett főoltár... A templom góthikus architecturájától eltérően, mint egyébként minden, ami a templom belsejében van, barokk stílusú.” (i. h. 35. o.) „A főoltár és a templom legnagyobb kincse a Mária-kép. Állítólag Mátyás király adományozta a templomnak, de ez nem valószínű, hiszen a templom is csak Mátyás halála után készült el. Érdekes, hogy míg a templomot Havi Boldogasszony tiszteletére emelték, a főoltár képe mégsem a segítő Máriát, hanem Máriát, mint az ég királynőjét ábrázolja. Nem feltételezhető, hogy Mátyás király tévedett a kép ajándékozásakor, hiszen körülötte mindig voltak, akik megvédték ilyen tévedések ellen. Azonban feltételezhető, hogy az a festőművész, aki megrendelésre

¹„Idem Joannes Kaszta (veteranus Cantor Inferioris Civitatis Szeged) referebat narratum sibi qua juvenculo a pluribus senibus ac tunc quasi commune miraculum ubique notum fuisse, quod dum a. 1552 Turca Szegedinum occupasset, nostramque Ecclesiam totaliter diripisset ac spoliasset, certus Cultor hujus S. Iconis homo incola Szegediensis, hanc sua cysta evolutam et infra pallium convolutam vindicare voluisse: ast a Turca persecutus, eandem imaginem in lacunam horto nostro vicinam, nunc etiam conspicuam immersisse habita opportunitate extrahendam, sed a Turca abactus eandem conspultam aquis ibidem relinquere debuisset: ubi vix non 80 annis incognita jacebat, indeque cives Szegedienses ad ejusdem modelam ex lapide (quae nunc ante fores Ecclesiae in columna stat) sibi fabricasse quasi perpetuo in Ectypo memoriam Ejusdem consecraturi. Non tulit attamen Rerum Omnium Gubernator Deus Matrem Suam inhonoratam sub aquis delitescere sed hoc modo eam revelare dignatus est: Certus Turca dum in praedicta lacuna equum adaquari voluisset, equus utroque anteriore genu itidem sub sapore flexit ac verberatus hanc imaginem intactam ungula ejecit, quam Turca evolutam circumtulit et obvio cuidam Christiano donavit dicens: Ecce vestram deam inveniri, -omniaque narrabat ut ante.”

készítette a képet, tájékozatlan volt az ikonográfiában. A kész művészi munkát ennek dacára is átvehették az atyák, mert lenyűgöző szépség, báj és erő sugárzott Máriáról és a karján tartott Kisdedről.“ (i. h. 39. old.)

Szól ezután Lugosi arról a Stephanus Pictor-ról, magyarul: Képiró Istvánról, aki „1512-ben már és 1552-ben még Szegeden a nagy-utczában lakott“ — és neki tulajdonítja a kép szerzőségét. Írja tovább Lugosi: „Valószínű, hogy a képet, melynek történetéről az 1552. évből már tudomásunk van, a szegedi Képiró István készítette, aki egyébként az összes környékbeli templomok szentképszükségletét ellátta. 1552-ben bosszúból török csapatok pusztították a szegedi váron kívüli területet s ami útjukba akadt, elpusztították, felgyújtották, kirabolták. E sorsra jutott az alsóvárosi templom is“ — és elmondja a Kaszta János kántor fentebb idéztem szavai nyomán előadottakat, mégis azzal a változtatással, hogy Lugosi szerint bizonyára ezt is mint variáns-t a szegedi atyák irataiból merítette, tehát már ebben is van eltérés, — a tűz martalékává lett templomban a zsarát-nok alól épen előkerült képet a hívek, „melynek kerete porrá égett, hálaadó énekkel akasztották vissza a koromtól szennyes régi helyére. A nagy zaj oka felől a törökök érdeklődni kezdtek s mikor értesültek a nagy öröm okáról, a képet legöngyölítették s a többi rablott holmival együtt hajóra rakták. Sok rablott holmitól a hajó süllyedni kezdett, mire óriási ijedtség támadt a törökök között, akik a gyors mentési munkálatokhoz a parton ácsorgó szegedieket munkára kényszerítették s a rablott holmi egy részét a partra hordatták. Az egyik munkásnak feltűnt az összegöngyölt vászon, azt kibontotta és amikor felismerte benne a templom főoltárképét, azt ködmene alá rejtette és a templom felé iparkodott. A törökök üzőbe vették a képpel . . . stb.“ . . . mint azt Kaszta J. kántor elbeszélése tartalmazza. Csak „1630-ban került az ismét napfényre.“

A *Telek* József szegedi ferencrendi atya által 1740. december havában megkezdett „*Historia Domus vetustissimi Conventus Szege-diensis Ord. Min. stricte observantium S. P. N. Francisci, Provinciae SS. Salvatoris*“ újabb adatokat szolgáltat a főoltárra s a képre vonatkozóan, melyeket fel kell említenünk:

„Az egykori királyi költségen emelt első oltár hogy milyen volt, tényleg senki sem tudja: mint bizonyos csupán az az egy tűnik ki a feljegyzésekből, hogy az (az oltár) a török járom idején lángok martalékává lett és csodatevő képe a hamu közül megmentetett, helyébe minden pompa nélkül való festett

faoltár került, mely 1713-ig fennállott. Később ez említettem évben egy bizonyos Saarecz György nevű dalmát jámbor férfi építette a mostani oltárt, elhelyeztetvén annak közepén a csodatevő régi kép.²

A IV. Articulus „De imagine Thaumaturga B. M. V. ad Nives“ ezeket tartalmazza:

„A főoltár üveg alatt elhelyezett s Havi Boldogasszonyról nevezett csodatevő képének korát vagy vissza kell vezetnünk magának a templomnak korába, melyet Hollós Mátyás, Magyarország dicsőséges királya, a bosnyák törökök felett 1465-ben szerzett győzelmének emlékére uralkodásának elején Havi Boldogasszony el nem évülő tiszteletére emelt és gyöngyökben dúsgazdag palásttal (ez a Mátyás király-féle miseruha!) ajándékozott meg, amikor is, azelőtt nem ismert híres művészek állottak Magyarország bölcs fejedelmének szolgálatában; — vagy bizonyára hitelt kel adnunk a nép ajkán élő hagyománynak, melyet némelyek még ma is tartanak, mely szerint ez igen értékes kép Csanádról került ide vagy ama csanádi konventünk-ből 1552-ben ide a török zsarnokság elől menekült, rendi testvéreink révén, vagy más Mária-tisztelek útján a csanádi, szent Györgyről nevezett székesegyházból, melyben szent Gellért ideje óta volt Nagyboldogasszonynak igen jeles képe, melyre nézve ugyancsak szent Gellértnek életírásában a következők állnak szóról szóra:

E templomban a Nagyasszony tiszteletére elég tekintélyes oltárt emelt s eléje arany füstölőt állított, melynek szolgálatára 2 idős korú férfiút alkalmazott, akik állandóan virrasztottak, nehogy csak egy órára is szüneteljen a tömjénfüst. — Hogy e két vélemény közül melyik érdemel hitelt, — én egyikre sem merném mondani, hogy igaz.“³

²„Ara prima Regiis quondam impensis erecta, cujus elegantiae fuerit, de facto nemo novit: id unice qua certum ex protocollo liquet, quod ea sub jugo Ottomanni flammis absumta ac Thaumaturga Imagine e cineribus ejus levata, alia tandem nullius splendoris ara, ex depictis asserebatur assurrexerit stetitque usque ad a. 1713. Postea vero anno, quem retuli, devotus quidam Dalmata Dnus Georgius Saarecz aram novam, quo nunc visitur modo, posita in medio Thaumaturga antiqua imagine, exstrui curavit.“

³„Aetatem Thaumaturgae Imaginis Sacratissimae Virginis ad Nives, quae in ara majori vitro clausa colitur, aut traducere necesse est ad aetatem ipsam Basilicae, quam gloriosus Rex Hungariae Mathias Corvinus, parta a. 1465. de Turcis Bosniacis victoria, in exordio sui imperii, ad perennem honorem Illibatae Dei-

P. Telek leírja azután az 1552-iki (és nem 1525-iki) tűzvészt és erről folytatja a kép csodás megmaradására nézve:

„Jóllehet e csoda nem történt meg, mintahogy az iszonyatos veszedelem miatt nem lehet püspöki elbírálás alá venni a hitelességét, elegendő a szegedi rendház házfőnökeinek állandó elismerése s írásba foglalt feljegyzése, akik a csanádi egyházmegyében 50 éven túl a lelkiekben a csanádi püspökök helynökei voltak és mint ilyenek hiteles okmányok erejénél fogva voltak, tehát e tekintetben kétségtelen hitelt érdemelnek.”⁴

Leírja ezután a török lovának itatásánál megtalált kép történetét, illetve a megtalálás lefolyását és találóan jegyzi meg:

„Ezeket ahogy a hagyomány tartja, előadtam, miután a tény írásba foglalva nincs.”⁵

Ez utóbbi adatokkal, nemkülönben a fentebb Lugosi D. által történt megállapításokkal szemben ugyancsak a ferences atyák levéltárában őrzött „*Monumenta vetera et nova de antiquissima Basilica S. Mariae ad Nives*” a következő feljegyzéseket tartalmazza:

„E kedves kép nem ugyanaz, amely után a templomot Havi Boldogasszony templomának nevezik, miután maga a kép nem egyezik a római Mária Maggiore-i, vagyis Havi Boldogasszony-képpel, mint az e két képnél bármely szemlélő előtt kiviláglik. Azt az első képet ugyanis — mint azt hitelt érdemlő öregek előadják — a Havi Boldogasszonyról, az 1552. évi zür-

parae ad Nives erexit ac gemmis praediviti paludamento dotavit, cum sub id temporis, antea vix visi, celebres artium Magistri, sapientissimo Principi in Hungaria paruerint; aut certe traditioni vulgi cedendum erit, quae hodie apud nonnullos tenet, Imaginem hanc gratiosam Csanadino isthuc fuisse illatam, seu per Fratres nostros, ex Conventu Csanadiensi ob tyrannidem Barbari Szegedinum anno 1552. transfugientes, seu per alios Marianos clientes ex Ecclesia Cathedrali S. Georgio sacra in qua a temporibus D. Gerardi celebratissima habebatur Imago illa Magnae Matris, de qua in vita ejusdem Sancti, haec de verbo ad verbum annotantur: „In qua Ecclesia magnae Matris Domini sat venerabilem aram erexit, ante quam thuribulum aureum fixit, cujus ministerio duos provectae aetatis homines adhibuit, qui jugiter ibi vigilarent, quatenus ne ad unam horam, odor thimiamatis abesset.” Detur sua cuique opinioni probabilitas, ego neutram, ut veram, asserere ausim.“

⁴„Hoc quidem miraculum, esto nunquam fuerit, prout ob immanem calamitatem non potuerit censurae episcopali pro authenticatione subijci, sufficit constans recognitio scriptaque adnotatio Patrum Guardianorum Conventus Szegedinensis, qui cum in Alma Dioecesi Csanadiensi ultra quinquaginta annos vices Episcoporum in spiritualibus gesserint, ac per authentica Decreta Vicarii Generales fuerint instituti, profecto hac in parte fidem faciunt irrefragabilem.“

⁵„Haec ut traditio docet, retuli, cum in scriptis factum non reperiatur.“

zavar idejében, amikor a törökök Szegedet elsőízben elfoglalták s minden, ami szent, felforgatva megszehtségehtelenített, bizonyos szegediek a veszedelem elől kimentették és menekülve a legközelebbi városba, Makóra magukkal vitték, ahol tényleg látható a templomba belépőnek baljára eső oldalon a mellékoltáron és a nép nagy tiszteletben tartja.⁶

E sorok nyomán Makón, a sz. István-plébániatemplom oratoriumában lévő Havi Boldogasszony-képről állítható, hogy 1552. óta van itt Makón és eredetileg a szegedalsóvárosi ferences atyák Havi Boldogasszony-templomának főoltárképe volt.

II.

Herceg Eszterházy Pál nádor könyvei (1690. és 1696-ból) a Mária-képekről. — Jordánszky és Bucsánszky kiadványai (1836., 1863.)

A fentieknek megállapítása 1935. év őszén történt és foglaltott írásba. Az 1936. évi április hó 25-ről keltezett Marycz Emil, makói rk. tanítótól levelet vettem, melyben írja, hogy nagybátyja hagyatékából kezébe került a „Herceg Eszterás (Eszterházy) Pál nádor nyomán Jordánszky Elek püspök által“ Bucsánszky Alajos kiadásában megjelent és a „Magyarországban s az ahoz tartozó részekben lévő Boldogságos Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása“ című könyv és miután hallotta, hogy foglalkozom a makói sz. István-plébániatemplomban levő Havi Boldogasszony-kép történetével és erről e könyvben szó van, megküldi átolvasás végett.

E könyv a 209. oldalon „Szegedi Boldogasszony képe“ c. alatt a következőket tartalmazza:

„Néhai jeles emlékü nádorunk herceg Eszterházy Pál, „Mennyei korona“ című ritka könyvében, 191. sz. a. 141. lapon ezeket írja: „A Tisza mellett Szeged mezővárosnak volt egy Boldogasszony temp-

⁶ „Hanc gratiosam imaginem non esse quidem eam, a qua Ecclesia haec nostra denominatur ad Nives, quum effigies ipsa non concordet cum effigie Romanae Mariae Majoris seu ad Nives, ut id clare has duas effigies consideranti patere potest. Imaginem igitur illam primaevam, — uti fidedigni referunt senes, — Beatae Mariae ad Nives tempore disturbii illius Turcici anni circiter 1552, quo Turca Szegedinum primo occupavit ac omnia sacra profanando susdeque vertit, quidam Szegedinenses cladi eripuerunt ac profugi secum Makoviam, proximum oppidum transulerunt, ubi et de facto arae minori imposita ad latus sinistrum Ecclesiam ingredientis conspicitur. et a populo majori devotione colitur.“

loma, melyben egy igen régi Boldogságos Szűz képe tiszteltetett, melyhez Mátyás király oly ájtatossággal viseltetett, hogy egykor ott lévén, a maga drága köntösét, mely tízezer tallerra becsültetett, levétvén, a Boldogságos Szűznek ajándékozta. Annakutána pedig pogány kézbe esvén Szeged vára, hová lett légyen azon szent kép, nem tudatik.“ Eddig a herceg-nádor előadása. Hasonlóul ír az 1831-ben Szegeden Grün Orbán örököseinél nyomattatott, 103 lapra terjedhető könyv szorgalmas szerzője, pater Ordinansz Konstantin, sz. Ferenc szerzetese ily cím alatt: „A Libanus havasai alatt illatozó titkos értelmű rózsa, avagy nemes szabad királyi mező Szeged városának Havi Boldogasszony tiszteletére szenteltetett királyi templom hajdani idők óta ájtatos tiszteletben tartatott és „segítő Boldogasszonynak“ neveztetett kegyelmes kép történeti lerajzolása.“ Miket e könyv előad — folytatja e mű —, azokat többnyire azon hiteles oklevelekből merítette a szerző, melyek a szegedi konvent levéltárában mind e mai napig fenntartatnak és épen őriztetnek; résszerint az ősi hitelesen megbizonyított szóbeli hagyományokból gondosan és pontosan feljegyezte. Kalauza volt két jeles és tudós férfi, ugymint pater Telek József és Székesy Gábor régi irománya. Ámbár pedig e könyvben semmi említés sem tétetik herceg Eszterházy Pál klasszikus munkájáról: mégis megegyezik mindazzal, miket a herceg-nádor ír. Mátyás király 1465-ben fogadást tett Szegeden, két szent férfi, Marchiai Jakab és Capisztránói János jelenlétében, (téves állítás: Kap. sz. János 1457. okt. havában már meghalt.) hogy a már azelőtt ott lévő havi Boldogasszony templomát és a mellette lévő szerafini sz. Ferenc barátainak szerzetesházát díszesebben tágítani, öregbíteni, állapítani fogja. Akkor ajándékozta ő e szent célra drágakövekkel, nagy igaz gyöngyökkel gazdagon kirakott palástját ezen havi Boldogasszonyról nevezett királyi templomnak, melyet ő elkezdett ugyan, de hirtelenhalál miatt el nem végezhetett; hanem holta után 1503-ban elvégződött az ájtatos és vagyonosabb szegedi polgároknak, valamint a szomszéd helységeknek istenes költségével . . .“ „Ami pedig különösen a Boldogasszony képét illeti: azt a képet, mely Mátyás király korában ott tiszteltetett, valamely ájtatos keresztény 1552-ben a közveszélyből kiragadta és hihetőleg Makóvárosába átvitte, hol a templom egy oldaloltárán, a bemenetel balfelén van elhelyezve s a mai napig is tiszteltetik. E kép a római havi Boldogasszony képének igazi másolatja. Pater Székesy Gábor azt írja, hogy ő e szent képet tulajdon szemeivel ott látta, sőt azon oltárnál a szent misét is szolgáltatta az 1819-ik évben. Azon képet pedig, mely je-

lenleg a szegedi nagy oltáron tiszteltetik, Segítő Boldogasszony nevezete alatt, azon közzavarodásban 1552-ik év táján Csanádról Szegedre hozták hihetőleg némely onnan elfutamodott hívek; de nemsokára azután a lángok között tökéletesen épségben maradván ez a kép, bátorságos menedékhelyet talált a mocsárban. Tudniillik Máriának egy ájtatos tisztelője azon szent kincssel elszaladott, de a török ellenségtől üzőbe vétetvén, midőn más bátorságosabb helyet hamarjában nem találta, a szent képet összegöngyölgetve a klostrom kertje mellett lévő mocsárba, mely most is csöpörkének neveztetik, egészen elmerítette. Ott volt a kép mintegy iszapba rejtett gyöngy majd egész 1630-ig; mely időközben a szegediek az eredeti elenyészett szent kép formájára egy kőből díszesen kifaragott képet emeltek; minthogy az mind e mai napig is a templom főajtaja előtt ékesen kiszobrászott oszlopon fennáll és szakadatlanul tiszteltetik.“

Ezután következik annak leírása, melyet a kép megtalálásáról a *Historia domus Szegedinensis Patrum, continuata* a. 1731-ben Kaszta János kántor előadása nyomán megörökít s amelyet Lugosi Döme megismétel.

Herceg Eszterházy Pálnak eme könyvében foglalt megállapítás megerősítése annak, amiket a makói sz. István-plébániatemplomban lévő Havi Boldogasszony-képről megállapítottam a fentiek alapján: az 1552. évben került e kép mint a szegedi sz. ferencrendi atyák alsóvárosi templomának eredeti s első képe, másolata a római Havi Boldogasszony (Maria Maggiore) templom főoltárképének Makóra. Eszterházy Pál nádor nem ismerte a szegedi zárda feljegyzéseit, amelyekre a fentiek szerint hivatkoztam, mégis már 1696-ban megjelent második s fentidézett művében úgy szól a makói Havi Boldogasszony-képről, mint a rómainak másolatjáról és arról, melyet Mátyás király tiszteletben tartott s ez előtt rótt le a háláját és ékesítette drága köntösével (V. ö. P. Telek feljegyzését 1740-ről).

Nem vitatjuk azokat, amiket Lugosi D. a szegedalsóvárosi templomi főoltárképről állít a kép származását, vagy akár a szerzőjét érintően és elismerjük, hogy művész festhette. Még azt sem vonjuk kétségbe, hogy szegedi Képi Istvántól származik. Mégis különösnek tartjuk abbeli megjegyzését, hogy a kép festésével megbízott művész az ikonográfiában járatlannak minősítették akkor, amikor másrészt művét olyan remeknek — mint aminő lehet is — tünteti fel. (Nem volna érdektelen s talán eredménytelen kutatni a mostani szegedalsóvárosi főoltárkép szerzője után, figyelemmel a prágai bencések Emmaus-i zárdájának keresztuti folyosóján lévő s a XIV. század vé-

géről származó freskókra s ezek között egy Madonna-képre, melynek háttere a sugarakkal, hasonlóan a szegedi képnek ugyanilyen háttéréhez, az itáliai festők szerzőségét sejteti).

III.

A római (Maria Maggiore) Havi Boldogasszony-kép és az arról engedélyezett másolatok. J. Wilpert fényképmásolata. Cimabue Mária-képek sz. Ferenc assisi-i templomában.

Mint fentebb említők, e Havi Boldogasszony-kép stilusa s kivitele megelőzi a Ráfael-kort és amennyiben a római Maria Maggiore Havi Boldogasszony képéről másolták, ez a másolás akkor történhetett, amikor az (a másolás) nem volt tiltott.

Ez utóbbi állításra nézve tudnunk kell, hogy az 1570. év előtt hosszabb időszakon keresztül nem volt szabad a római Havi Boldogasszony-képet lemásolni, melyet akkor még sz. Lukács evangélista művének tartottak.

P. Karl Woditschka, S. J. 1931-ben kiadott „Ein Heiligthum die Mater Ter Admirabilis in der Kongregationskapelle zu Kalksburg“ c. művében (megjelent Wienben) értékes és minket is érdeklő adatokat sorol fel a római Havi Boldogasszony-képre vonatkozóan. Adatai azért is fontosak, mert ezek alapján megállja helyét abbeli feltevésünk, hogy a Makón lévő Havi Boldogasszony-kép az 1552. évet megelőzően több mint 100 évvel készült és nagy a valószínűség, hogy amikor az alsóvárosi atyák első kis templomukat megépítették a XV. században, már megvolt e kép mint főoltárképük. Ez esetben pedig s az 1552. évet megelőzően több mint 100 évvel megvolt a kép a ferencrendi atyák szegedalsóvárosi templomában.

A képre s állításainak igazolására P. Woditschka nagynevű szerzőkre hivatkozik. Ezek: J. Wilpert (Die Malereien der Katakomben Roms), St. Beissel S. J. (Geschichte der Verehrung Marias), W. Rothes (Die Madonna), Kraus (Realencyklopedie), mint akiket e téren nekünk is szaktekintélyekként kell elfogadnunk.

A római Havi Boldogasszony (Maria Maggiore) templomra s a képre vonatkozóan, melyről a templom nevét is nyerte, olvassuk P. Woditschka-nál:

2.) A Rómában lévő Maria Maggiore-i Havi Boldogasszony-kép,
fára festve.

(P. Woditschka könyvéből, 11. old.)

kor 1
ziliáb
Feren
asszo
missio

sarka
haner
Káro
nek t
nek s
állito
caval
felira

Aqua
s az
(Kat
span
cegr
Erzs
be t
zárc
lat
szós

weil
dies
bes
stat

exp

„A Havi Boldogasszony-kép sz. Lukács-féle Madonna (így nevezve a legenda szerint, mely sz. Lukács evangelista festményének tartja). Oly nagy volt e kép tisztelete, hogy arról másolatot évszázadokon át művész nem készíthetett. Külön egyházi fenyíték volt ezzel összekötve. Első ízben 1570-ben engedtetett meg az.“⁷

Az eredeti kép másolására nézve írja P. Woditschka, hogy amikor 1569-ben bold. Azevedói Ignác, a Jézustársaság vizitátora, Braziliából visszatért, kérte a rend akkori generális főnökét, borgiai sz. Ferencet, szerezné meg az ő missió-területe részére a Havi Boldogasszony képének másolatát. A Szent Szűzben vélte ugyanis feltalálni missió-területének védőszentjét.

Borgiai sz. Ferencet e kegykép iránt érzett mély tisztelete is sarkallta e lépés megtételére. Nemcsak maga kérte V. Pius pápát, hanem a Maria Maggiore-templom akkori gondviselője, Borromei sz. Károly révén is alátámasztotta kérelmét. S ami azelőtt elérhetetlennek tűnt fel, azt most V. Pius pápa megengedte. Borg. sz. Ferencnek szabad volt e kegyképet a rendházba vitetni. A kápolna oltárára állították és így történt a másolás. Az első példány 1702-ben a monte-cavallo sz. András-templom sz. Szaniszló-kápolnájába került és ezen feliratot tartalmazza:

„E képet az exquilini (azaz: Maria Maggiorei) eredetijéről minden más legelsejeként borg. sz. Ferenc másoltatta le.“⁸

Az első példányról több másolat készült: 2 Azevedói Ignác és Aquaviva Rudolf missionáriusoknak, 1—1 a római, a brünni, a krakkói s az ingolstadti rendháznak, — 5 különböző fejedelmi udvaroknak (Katalin portugál királyné és Sebestyén portugál király; II. Fülöp spanyol király; II. Miksa császár neje Mária; Johanna madridi hercegnő; Erzsébet, IX. Károly francia király neje) küldetett ajándékba. Erzsébet francia királyné, férjének halála után (1574. máj. 30.) Wienbe tért vissza, magával hozta e képet és az általa alapított Klarisszazárdának adományozta. A zárdá megszüntetése után (1782) e másolat a sz. Ágostonról nevezett wieni udvari templomba került és a szószéktől balra eső mellékoltáron foglal helyet.

⁷„Das Bild Maria-Schnee, S. Maria ad Nives, oder die Madonna des hl. Lukas, weil die Legende es vom hl. Lukas gemalt sein liess. So gross war die Verehrung dieses Bildes, dass es jahrhundertlang kein Künstler abzeichnen durfte. Eine besondere Kirchenstrafe war damit verbunden. Erst im Jahre 1570 wurde es gestattet“. (i. h. 5. old.)

⁸„Hanc imaginem S. Franciscus Borgias ab Exquilino Exemplari primam omnium exprimendam curavit.“

Legújabb J. Wilpert, a híres régész, 1904-ben engedélyt kapott az *eredeti* képnek lefényképezésére. Nem volt ez könnyű feladat: az öntvényfoglalattal 5 métermázsra súlyú képet a S. Maria Maggiore-bazilika 3. emeleti levéltárába szállították, ezüst és más díszeit leszedték, gondosan megtisztították és *eredeti nagyságban* fényképezték le. Az így elkészült fényképre Tabanelli festőművész Wilpert praelatus felügyelete alatt ráfestette az eredetinek minden színárnyalatát.

A fára festett eredetinek — az idők folyamán előállott — több hibája van: a fa alap hosszában két helyen megrepedt, a Szűz Anya feje körül 2 oldalt pecsétviasz nyomai vannak, mellyel — akkori szokások szerint — fátyolt erősítettek a fejre a képen; gyertyacsöppek vonalai észlelhetők az egész képen. Ezzel szemben, amint P. Fonck írja, a Wienben őrzött másolat teljesen sértetlen. A Wilpert által feltárt eredeti képen a Szűz Anya palástján a jobb kar felett nem látszik a csillag.

Mindazonáltal P. Fonck szerint is az eredeti oly fenséges, hogy minden szemlélőre feledhetetlen hatást gyakorol.

Wilpert J. az eredeti kép festésének idejét a XIII. századba helyezi. E megállapításhoz P. Fonck a következő megjegyzést fűzi:

„Mindamellett megvan a lehetőség, vagy valószínűség is arra, hogy azelőtt az Exquilineen a Havi Boldogasszonynak egy, sokkal régiebb képét tisztelték. Ha tehát a mostani Havi Boldogasszony Madonna-kép nem is tarthat igényt a sz. Lukácstól való származásra, mégis joggal marad meg arra nézve Wilpertnek egy másik ítélete: „A legszebb kép ez az Istenanyáról, melyet valaha láttam.”⁹

A Maria Maggiore-bazilika képéről az 1570-ben készült másolatokra és a Wilpert által 1904-ben kieszközölt fényképezésre vonatkozó adatokat azért sorakoztattuk fel, hogy annál inkább kitűnjék, mily messze múltba nyúlhat vissza a makói Havi Boldogasszonyképnek, mint talán az eredeti Maria Maggioreivel egyidőben festett, szintén eredeti képnek (mert mindkettőnek alapja lehet egy harmadik eredeti festmény) származása! Nem lehetetlen, hogy mindkettőnek alapja Cimabue 2 képe (Assisiben, fresko és Florenceben olajfestmény).

⁹„Es bleibt dabei immer die Möglichkeit oder auch Wahrscheinlichkeit bestehen, dass früher ein noch viel älteres Gnadenbild der Mater Ter admirabilis auf dem Exquiline verehrt wurde. Wenn daher auch das jetzige Madonnenbild von Maria-Schnee auf den Titel eines Lukasbildes keinen Anspruch erheben kann, es bleibt doch von demselben auch das andere Urteil Wilpert's zu Recht bestehen: Es ist das schönste Bild der Gottes-Mutter, das ich je gesehen.“ (Woditschka 14.)

Két támpont van, amikre bizonyossággal alapíthatjuk érvelésünket: 1.) 1570. előtt több évszázadon át nem volt szabad lerajzolni, tehát másolni sem, e képet; 2.) a Makói sz. István-plébániatemplomban levő Havi Boldogasszony-kép a ferences atyák irattárából vett feljegyzés szerint 1552-ben került Makóra s ez volt a szegedalsóvárosi Havi Boldogasszony templomának oltárképe a mondott év előtt.

Az 1552. és 1569. évszám szinte kizárja azt, hogy a mi képünk az 1570-ben készült másolatok után festetett. Hiszen 1552-ben már megvolt és mint drága kincset, főoltárunk képét, mentették meg és hozták a jámbor szegedi alsóvárosi hívek a legközelebbi városba, Makóra, a török megkezdett pusztítása előtt.

Következtetéseinkben tovább is mehetünk és állíthatjuk, hogy a szegedalsóvárosi ferences atyák e képet vagy letelepedésük alkalmával, vagy röviddel azután hozhatták magukkal, még pedig abban az időben, amikor legelső s a Havi Boldogasszony tiszteletére szentelt templomukat felépítették.

Lugosi írja (i. h. 5. old.): „A régi feljegyzések szerint az obszervánsok (azaz: szegedalsóvárosi atyák) Alsó-Szegeden telepedtek le s kis templomot építettek a Havi Boldogasszony tiszteletére, amely mellé építeni kezdték kolostorukat is, amelyet 1480 táján bővíteni kezdtek Mátyás király engedelmével“.

A ferences atyáknak minorita-ága (akkor Mariánusok) már 1310-ben telepedett meg Szeged-Palánkon (Belvároson). Az alsóvárosi atyák telepedése később történt. R. Fr. Urbanus Fridrich: „Historia seu compendiosa descriptio Provinciae Hungariae“ c. könyvében Nagy Lajos és Zsigmond királyok idejéről szól, mint amikor az atyák hazánkban letelepedtek. (Téves Lugosinak az az állítása, amikor 1229- és 1231-ről, mint Nagy Lajos király idejéről szól, hisz' 1301-ben halt ki az árpádházi királyok utolsója!)

Szent Ferenc fiai nagy tekintélynek örvendtek az Egyházban kezdettől fogva s a mindenkori pápák kiváltságokkal látták el őket. Feltételezhető-e, hogy ha valamely rendház mellé épült templomnak szüksége van a római Havi Boldogasszony-templom főoltára képének másolatára, hogy azt tisztelve oltárukra helyezték, Róma elzárkózott volna azelől, hogy engedélyt adjon az eredetiről való másolat készítésére?

Tovább következtetve: el tudjuk-e képzelni, hogyha az atyák Alsóvároson — még kis templom emelése esetén is — szentélyt építenek, hogy abba nem méltó és szép képét helyezik el az eredetiről készített másolat alakjában Havi Boldogasszony képének?

Úgy sz. Ferenc, mint fiai a szerzetben nagy tisztelői voltak a római S. Maria Maggiorei Szűz Anyának s így annak képét vágytak látni oltáraik felett, ha már Havi Boldogasszony volt a templom védőszentje!

A makói Havi Boldogasszony-kép egyszerű rájárával és annak alsó részén alkalmazott faragásos díszítésével szinte útal arra, hogy a Mátyás király ideje alatt 1468-ban kezdett és 1503-ban befejezett mostani templom minden szépsége és nagy méretei sem voltak, vagy lehettek akadályai annak, hogy e szerény kivitelű, de nagyrabecsült kép maradjon a főoltáron, mint ahogy ugyanígy díszítette azelőtt és bizonyára kezdet óta, az alsóvárosi atyák legelső templomát. Ezért volt oly becses és iparkodtak a törökök elől megmenteni, elhozván Makóra, a legközelebbi városba, hol nem tűnhet fel annyira a töröknek, aki ellen az 1552. évben — részben az atyák által sem hibáztatott — lázadással annyira vétettek a szegediek.

A S. Maria Maggiorei Havi Boldogasszony-képpel foglalkozván, vessünk pillantást a római templomra s kiemelvén a kort, melyben sz. Ferenc fiai már működtek, kutassuk, mi történt e római templommal a XIII. században, mint amely korba helyezi J. Wilpert a Havi Boldogasszony eredeti képének festését? E kérdést azért tartjuk fontosnak és tisztázandónak, mert az világot vet a szegedi atyák alsóvárosi templomát díszített és Makón lévő Havi Boldogasszony-képre is.

A római S. Maria Maggiore-templomról, mint az ó-keresztény kor egyik legszebb emlékéiről írja P. Kuhn „Allgemeine Kunstgeschichte, Baukunst I.”-ben:

„Liberius pápa alatt (352—366.) létesült a róla nevezett vagy Maria Maggiorei bazilika; ez első építkezéshez tartozónak vehető talán a 44 szép, antik, jón gránitoszlop a hatalmas középhajóval, amelyeken az egyenes mennyezet nyugszik. III. Sixtus pápa alatt (432—440.) a templom részben újjáépült; ugyanő a diadalíven megújította a mozaikot, míg a középhajó felső falának képsorozata visszanyúlhat Liberius pápa idejére. III. Jenő pápa (1145—1153) az előcsarnokkal, IV. Miklós pápa (1288—1292.) új apsis-szal látta el; úgy ebben, mint amabban egyidejűleg különös festmények készültek. Ezidő óta a bazilikán kívül-belül egész sor változtatás foganatosított, amelyek teljesen idegenek a templom stíljához. Eredetiségében legjobban a középhajó maradt meg, úgy, hogy még ma is a belépőt oly kenetteljes ünnepi s vallásos hangulatba ringatja, mint

Rómának egy bazilikája sem.¹⁰

P. Kuhnnek idézem soraiból kitetszően megállapítható, hogy IV. Miklós idején, a XIII. század végén, (1288—1292.) az általa épített apsis és a már előbb épült előcsarnok „különös“-nek feltüntetett festéssel díszítettett.

Nem szenved kétséget, hogy e festészeti stílus az akkor már virágzó formájú volt.

P. Kuhn művészettörténetének festészeti kötetében (I. köt., 360. skk.) kifejti e kornak jellegzetes sajátosságát. Olaszországról lévén szó, írja:

„A legjobb, ami az ország határain belül az ó-keresztény festészet virágkorának megszűnte után felmutatható, magán viseli egy idegen, a bizánci művészet bélyegét és nagyrészt külföldi, görög mesterektől származik.“¹¹

Minthogy pedig a festészetet, nemkülönben a művészetet általában az egyes vidéki önállósággal és vagyoni fellendüléssel dicsekvő központok is (Róman kívül Flórenc, Pisa, Genua, Milánó, Velence, stb.) felkarolták, tehát alkalmat adtak a művészeknek az alkotásra, azoknak kifejlése előkészítette a renaissance-beli művészeti fellendülést.

A különbség azonban, mely az e korbéli germán és olasz irány közt volt, kezdettől fogva mutatkozott, — magyarázatát találja e két népfaj faji sajátosságában: „Amíg a germán művész, faji sajátosságának megfelelően, a művészetben és az életben az érzés valóságát örökítette meg és élte át, addig az olasz a gyakorlati ész, a férfias

¹⁰„Unter Papst Liberius (352—366.) entstand die nach ihm benannte liberianische Basilika, oder Maria Maggiore; diesem ersten Bau gehört vielleicht noch das herrliche Mittelschiff an mit den schönen 44 antiken Granitsäulen ionischer Ordnung, auf denen der gradlinige Architrav ruht. Unter Sixtus III. (432—440.) ward die Kirche teilweise erneuert; er liess auch die Mosaiken am Triumphbogen ausführen, während der Bildercyklus an der Oberwand des Mittelschiffes auf Liberius zurückgehen dürfte. Eugen III. (1145—1153) fügte eine neue Vorhalle, Nikolaus IV. (1288. bis 1292.) eine neue Apsis an: *hier wie dort wurden gleichfalls merkwürdige Stiftmalereien ausgeführt*. Seither erfuhr die Basilika innen und aussen eine Reihe von Aenderungen, welche ihrem Stile gänzlich fremd sind. Am meisten blieb das Mittelschiff verschont, es erhebt auch heute noch den Eintretenden zu einer so wehevollen, festtaeglichen, religiösen Stimmung, wie keine zweite Basilika Roms“. (296. old.)

¹¹„Das Beste, das innerhalb der Grenzen des Landes seit dem Ausblühen der altchristlichen Malerei geleistet wurde“ traegt den Stempel einer fremdlaendischen, der byzantinischen Kunst und rührt zum grössten Teile auch von auswaertigen, griechischen Meistern her.“ (360. old.)

gondolkodás, az akarat s tett terén mutatkozó világossággal alkotott. A germán szabad teret engedett a képzeletnek.“

Az ipar és kereskedelem, ugyszintén a tudomány és költészet terén való fellendülés (Dante kora, 1265—1321.) megelőzte a képzőművészeti fellendülést. Ez utóbbi, mint az új renaissance, korát megelőzni látszott Niccolo Pisano személyében. A festészet azonban tartózkodóbb maradt:

„A festészet nem egyhamar fordult el a bizanci stilstörvényektől, amelyek Itáliát nagyrészt uralták, hogy újabb irányba csapjon át. A fellendülés nagyon lassan indult meg kezdetben szorványos kísérletekkel, hogy a bizantinizmusnak megszokott formáit életre keltse, amennyiben az egyes formák és fordulatok nem a régi hagyomány alapján, hanem a természetre való tekintettel — amelyet hosszú időn keresztül elnéztek és figyelmen kívül hagytak — valósítandók meg. Az új alapfelfogás koráig különféle változáson ment át.“¹²

Mindazonáltal az eddig kedvelt mozaikművészet, az anyagnak merevsége miatt is, kezdett háttérbe szorulni.

„A festők, akik életképesebb és mozgékonyabb művészetre törekedtek, a kő- és üvegekocka mellett mozgékonyabb előállítási eszközöket igényelnek. Ezért maradt meg a régi fali (freskó) festészet és új életre kapott. Mellette gyakorlatba jött a vászonfestészet a hagyományos bizanci recept szerint, tapadó festékanyaggal, síma, tiszta kezeléssel.“¹³

A XIII. század e fejlődési folyamatában a festészet élén áll Cenni di Pepo, más néven Cimabue. Született 1240-ben Flórencben és 1302-ben még Pisaban működött.

¹²„Sie entwand sich den engen byzantinischen Stilgesetzen, in welchen sie zum weitaus grössten Teil in Italien befangen war, nicht plötzlich, um in eine ganz neue Richtung einzulaufen. Der Umschwung vollzieht sich vielmehr langsam durch anfangs sehr schüchterne Versuche, die stereotypen Bildungen des Byzantinismus zu beleben, indem einzelne Formen und Bewegungen nicht in hergebrachter Weise, sondern mit einem Blick auf die Natur, die man so lange übersehen und ausser acht gelassen, wiedergegeben wurden. Mit Hilfe der neugewonnenen Grundlage machte dann die Malerei verschiedene Wandlungen bis zur Blütezeit durch.“ (382—3.)

¹³„Die Maler einer belebten und bewegten Kunst zustrebten, brauchen ein geschmeidigeres Darstellungsmittel als den Stein und Glaswürfel. Dafür blieb die altheimische Kunst der *Wandmalerei* in Ehren und kam zu neuer Geltung. Neben derselben wurde die *Tafelmalerei* geübt, nach Ueberliefertem byzantinischen Recept, mit klebrigen Farbstoffen, in glatter, sauberer Behandlung“ (364.)

3.) Cimabue Madonnája Assisiben sz. Ferenc alsó templomában,
falra festve.

(P. Kuhn : Kunstgeschichte, Malerei, I. k., 396. kép.)

einen
einzel
Tafeln
Capell
reiche
drei E
das K
Gröss
ter Le
Stil ;
geschl
haften

„Érdeme nemcsak abban keresendő, hogy új stílust hoz felszínre, hanem hogy a bizánci hagyomány keretein belül az egyes formákban a természetet ismét jogaihoz juttatta. A 3 kép közül, amelyek nevéhez fűződnek, a legkiválóbb Flórencben a Rucellai-kápolnabeli S. Maria Novella; a Madonna gazdagon díszített trónon ülve ölében tartja az isteni Kisdedet, míg két oldalt 3—3 angyal egymás fölött a trón mellett térdel. A Madonna, a Gyermekek és az angyalok — amint ez gyakran előfordul — különböző nagyságúak. Mária túlnagy, a Kisded valamivel felette, az angyalok alatta vannak az életnagyságnak. Egyik alakban sem tagadható meg a bizánci stíl sajátosága; így a Madonna feje magán hordozza a jellegzetes vonásokat: hosszúságos orr, nyílt szem, kicsiny száj, görbe áll, hosszú vékony ujjak, hiányos ruha-ránc, mindamellett a tipikus szigor és méltóság párosul a ritka kellemmel, természetes mozdulattal és lelki megnyilatkozással. Meglepő az isteni Kisded feje. Az arányosság és a formák valóban szépek, a gyengéd fejhajlás teli élettel, a beszédre könnyedén megnyilni akaró száj kedvesség- és kifejezésteljes, az áldani kész kézmozdulatot követi a tiszta szelíd tekintettel teli szem. Szintúgy egyéni szépség vonásaival teli életet lehelnek a gyönyörű angyalfejek . . . Cimabue hosszú időn keresztül, mint freskó-festő működött Assisiben sz. Ferenc templomában . . . A templomnak sorozatos fali és mennyezeti képekkel való díszítése a következő századig foglalkoztatta Itália legjobb mestereit, úgy hogy Assisi sz. Ferenc-temploma az itáliai festészet koratörténetében nagy jelentőségű. Cimabue az alsó templomban festett, továbbá 36 fali s mennyezeti képet a felső templomban.“¹⁴

¹⁴„Sein Verdienst besteht keineswegs darin — írja P. Kuhn — dass er einen neuen Stil einfuhrte, sondern innerhalb der byzantinischen Ueberlieferung in einzelnen Formen die Natur wieder zu ihrem Rechte kommen liess. Von den drei Tafeln, die ihm zugeschrieben werden, befindet sich die bedeutendste in der Capella Rucellai in Santa Maria Novella in Florenz: die Madonna an einem reichen Throne sitzend, traegt das göttliche Kind auf ihrem Schosse, waehrend ja drei Engel zu beiden Seiten uebereinander an dem Throne kniesen. Die Madonna, das Kind und die Engel haben, wie diess sehr oft der Fall ist, verschiedene Grössenverhaeltnisse. Maria ist kolossal, das Christkind etwas ueber, die Engel unter Lebensgrösse gezeichnet. In keiner Gestalt verleugnet sich der byzantinische Stil; so zeigt der Kopf der Madonna die charakteristischen Formen: lange Nase, geschlitzte Augen, kleinen Mund, kummerliches Kinn, lange dunne Finger, mangelhaften Faltenwurf, aber die typische Strenge und Wuerde vermaehlt sich mit schuech-

Mint néhány sorral fentebb jeleztem, Cimabue Assisiben is festett Madonnát és a mi Havi Boldogasszony-képünk ehhez a képhez oly közel áll a római Maria Maggiorei képpel együtt, hogy azoknak Cimabue által festett Madonna-képről való másolása méltán következtethető.

A festészetnek az előbbiekben is kifejtett fellendülése pedig arra is következtetni enged, hogy a S. Maria Maggiorinak IV. Miklós pápa alatt (1288—1292.) történt bővítése (apsis-szal) és festése Cimabue és kortársai mint festők részére is alkalmat nyújtott művészi tehetségük kifejtésére. S ha ez így következtethető s a Havi Boldogasszony eredeti képét a S. Maria Maggioreban szemügyre vesszük, Cimabue Madonna-képére ismerünk, melyet Assisiben Szent Ferenc alsó templomában festett és csak az a kis eltérés észlelhető rajta, hogy a kisdéd Jézus bal kezében könyvet tart. Egyébként a a Szűz Anya palástján a fejen találjuk mindkettőnél a keresztet; a jobb vállon a csillagot a Wilpert-féle s 1904-ben készített fénykép nem tünteti fel, ami annak is tulajdonítandó, amint P. Woditschka könyve is tartalmazza, hogy a pecsétviasszal történt fátyol-felragasztással szinte leolvasztották az arany festéket s így annak még nyoma sem maradt a római képen. A makói kép ezt tisztán tünteti fel. S ebből is következtetni lehet arra, hogy származása messze múltba nyúlik vissza.

A S. Maria Maggiorei Havi Boldogasszony-kép a Wilpert-féle fényképen nem tünteti fel a későbbi (1570.) másolatokon látható görög betűket (MP-OY). Ilyeneket nem láthatunk sem Assisiben, sem Florenceben (Capella Rucellai) lévő képeken (előbbi freskó, utóbbi vászonra festett kép). Hanem ezek helyett angyalok környezik a Madonnát, aki karosszéken ülve trónol mindkét képen.

terner Anmut, natürlicher Bewegung und mit seelischem Ausdruck. Ueberraschend ist der Kopf des Christkinds. Die Verhältnisse und Formen sind richtig schön, die leise Kopfneigung lebensvoll, der zum Sprechen leicht geöffnete Mund voll Lieblichkeit und Ausdruck, der segnenden Handbewegung folgt das grosse Auge mit dem klaren, milden Blicke. Ebenso werden die holden Engelsköpfchen durch ein Zug individueller Schönheit belebt... Als Wandmaler war Cimabue laengere Zeit in der Kirche San Francesco in Assisi thaetig... Die Ausschmückung der Kirche mit cyklischen Wand — und Deckenbildern beschaeftigte die besten Meister Italiens bis in das folgende Jahrhundert, so dass San Francesco von Assisi für die Jugendgeschichte der italienischen Malerei von grösster Bedeutung ist. Cimabue malte in der Unterkirche (művészettörténeti könyvében P. Kuhn az előbbiekben leírt Madonna képéhez alkalmazkodik, mely e templomból való s annak mását hozza), ferner 36 Wand und Deckenbilder in der Oberkirche.“ (366—7.)

A Makón őrzött Havi Boldogasszony kép két felső sarkában gyönyörű *angyalfejek* láthatók, melyek a P. Kuhn által leírt módon igen kis méretűek. Ez angyalfejek nem ok nélkül utalnak arra is, hogy a makói kép, még ha a S. Maria Maggioreiról készült is mint másolat, nem tagadhatta meg mindkettőnek eredetijét, a Cimabue által Assisiben festett Madonnát angyalokkal körveve. Természetesnek kell találnunk, hogyha oltárképül készült a másolat a szegedalsóvárosi atyák temploma számára, nem lehet oly széles méretű, mint az eredeti freskó. Azonban az eredetivel való közösség, illetve azonosság jelül is, az *angyalokból* a 2 fejet helyezték el a kép 2 felső sarkában.

Így érthető, hogy a képen nincs görög felírás, hanem angyalfejek láthatók.

Nem ismerjük J. Wilpertnek a S. Maria Maggiorei Madonna-kép festőjére vonatkozó megállapítását. Lehet, hogy erre nem terjedt ki kutatása és megelégedett azzal, hogy a kép festésének idejét a XIII. századba helyezze. Ez pedig a fentiek szerint az olaszországi festészet fellendülése a byzanci festészet fejlesztésével, mely a renaissance-korabeli irányt készítette elő. Mindenesetre fontos a megállapítás és a mi esetünkben sz. Ferenc fiainak működési idejével és elterjedésével szoros összefüggésben van. S amennyiben tényleg Cimabuetól, vagy tanítványainak egyikétől való a római Havi Boldogasszony-kép és annak prototypusa az assisi sz. Ferenc-templomban (alsótemplom) Cimabue által festett freskó, a P. Woditschka idézett művében említettem tilalom nem akadályozhatta sz. Ferenc fiait, hogy a szegediek számára lemásoltassák a Havi Boldogasszony-képet.

Bizonyosra vehető ezek alapján, hogy a makói Havi Boldogasszony-kép eredete visszanyúlik abba az időbe, amikor sz. Ferencz fiai a szegedalsóvárosi templomot és kis zárdát építették, ami a XV. század lehet.

A P. Telek József által 1740-ben megkezdett „Hist. Domus Conv. Szeged.” ama feljegyzése, hogy a szegedalsóvárosi templom főoltárképe sz. Gellért templomából Csanádról került volna Szegedre 1552-ben és azt a sz. ferencrend menekülő atyái hozták volna el a törökök elől, figyelemreméltó. És pedig nemcsak azért, mert így tudomást szerzünk sz. Gellértnek a bold. Szűz iránt táplált tiszteletéről és példaadásáról hívei előtt, hanem arról is, hogy a sz. Györgyről nevezett csanádi székesegyházban Nagyboldogasszony tisztelete fennállott és jeles képe előtt ájtatoskodtak a hívek sz. Gellért kora óta. (Karácsonyi J.: sz. Gellért élete, 116. sk. old.)

Ez oltárnak képe került volna P. Telek feljegyzése szerint Szegedre 1552-ben. De ez a kép nem lehet az, mely most a makói sz. István-plébániatemplomban van és amelyet a mondott évben éppen a török elől mentettek át Makóra s amely az egykori mellékoltáron volt, mint a szegedalsóvárosi sz. ferencrendiek templomának Havi Boldogasszony-oltárképe.

A Csanádról Szegedre hozott Mária-kép inkább lehetett Máriának mint az ég királynéjának képe s ez a nevezett szegedalsóvárosi templom mostani oltárképe inkább lehetne. Bár nem feltétlenül állhat meg ez a következtetés, mivel a mostani stílusa sokkal későbbi korra enged következtetni, mint az volna, melybe visszavihető — emberi számítás szerint is — sz. Gellért székesegyházának vagy a mellette volt templomnak Mária-kép tisztelete.

A P. Telek által leírt módon végzett állandó tiszteletadás a Mária-kép előtt sz. Gellért templomában olvasható Karácsonyi J. idéztem művében. Ugyanitt (117. skk. old.) olvashatunk arról a hatásról, melyet sz. Gellértnek a Boldogságos Szűz iránt tanúsított tisztelete gyakorolt magára sz. Istvánra. „Nem mondjuk — írja Karácsonyi —, hogy sz. István nem tisztelte volna mindjárt kezdettől fogva a Szűzanyát, hisz' első egyházait, mint pl. a székesfehérvárit, veszprémvölgyit az ő tiszteletére emelte; az országgyűléseket Nagyboldogasszony napján tartatá; de a történeti igazság megsértése nélkül mondhatjuk, hogy sz. István királyunkban is sz. Gellért példája, amit 7—8 évig folyton szeme előtt látott, gyökereztetve meg ezt a tiszteletet. Szent Gellért példájának látása tette benne oly lánghatóvá, oly naggyá és erőssé ezt a szeretetet és bizalmat a Boldogságos Szűz iránt, hogy országát, népét az ő védelmébe ajánlja s hogy az ő életirója a 1030-iki nagy szorongattatásának előadásakor, mikor ugyanis Konrád, a hatalmas német császár, haddal támadta meg apostoli királyunkat, eme szavakat adhatta az ő ajkára: „Ha úgy tetszik neked, Asszonyom, hogy a te örökséged elpusztíttassék és a kereszténység új ültetvénye elenyésszék, az ne az én hanyagságomnak, hanem a te akaratod intézkedésének tulajdoníttassék. Ha a pásztor hibás, szenvedje ő, amit megérdemel, de kíméld az ártatlan juhokat“.

A továbbiakban szól Karácsonyi arról, hogy a népet is sz. Gellért tanította a Boldogságos Szűz tiszteletére annyira, hogy „valamint egykor a zsidó nép Istennek nevét sohasem vette ajkaira, hanem ahelyett csak „Ur“-t mondott, ép úgy a magyarok is a Boldogságos Szűz nevét soha ki ne ejtsék, hanem csak „Boldogasszony“-nak,

4.) Cimabue vászonra festett Madonnája Flórenczben, S. Maria
Novella, Ruccelai-kápolna.
(P. Kuhn, i. h., 397. kép.)

„A
nag
téb
lité
nyá

ben
pet
bízo
Szű
tett
eső
telje
zába
vett
sebl
szer
nád

illet
Mar
szer
(prin
ben
detit
azon
átme

Minc
irány
abb
jötte
képe

natk
(213

kép
megv
Men

„Asszonyunk“-nak, azaz úrnőnek nevezzék. Ezáltal Szent Gellértnek nagy része volt abban, hogy Szent István Magyarországot még életében „a Boldogságos családjának“ nevezhesse el és amint már említettük, a Boldogságos Szűzet válassza ki hazánk védőasszonyául.“ (U. o.)

Nem nélkülözheti a valószínűséget azonban az, hogy az 1552-ben Szegedre menekült sz. ferencrendi szerzetesek egy harmadik képet hoztak el Csanádról (az azelőtt sz. benedekrendi szerzetesekre bízott egyházat 1493. óta a sz. ferencrendiek kapták meg a Szent Szűz képének őrzési kötelezettségével) és a menekülés idején átmenették a szegedalsóvárosi templomban a főajtón belépőnek jobbára eső mellékoltár mellett lévő u. n. „fekete-Máriát“. E képnek stílusa teljesen a bizánci s valószínű, hogy ez származik sz. Gellért egyházából. Ezt látszik igazolni az a körülmény is, hogy ezt a képet nem vették annyira gondozás alá s a hívek nem végeztek előtte különösebb ájtatosságot, sem annak nem minősíthették, amelynek P. Telek szerette volna feltüntetni: az igazi csodatevő képnek, még ha Csanádról származott is.

A Mátyás király idejére mondott mostani oltárképnek szerzője, illetve festője bárki is legyen, nem állítható róla, hogy a római Maria Maggiorei Havi Boldogasszonyt ábrázolja. Ezt maga az a szerzetesatya is megvallja nyíltan kimondván, miszerint az eredeti (primaeva) kép nem az, amely *most* a főoltáron van, mert azt 1552-ben elvitték Makóra! De egyben azt is megörökítette, hogy az eredetit Makón láthatni a templomban, vagyis nem lehet kételkedni azon, hogy az eredeti kép nem a mostani, hanem a Makón látható, átmeneti stílusú gyönyörű Havi Boldogasszony-kép.

Vita tárgyát képezheti, ki e képnek szerzője, illetve festője? Mindazonáltal tagadhatatlan, hogy olyan festő műve, aki Cimabue irányát követte. Nemkülönben nagy a valószínűsége annak, hogy abból a századból való, amikor a ferencrendi szerzetesek hazánkba jöttek és Szegedre települve céltudatosan hoztak Havi Boldogasszony-képet a hasonló címre szentelt templomba.

Az 1552. év körül Csanádról Szegedre került Mária-képre vonatkozóan Jordánszky Elek fentidézett könyvében ezeket olvassuk (213. sk. old.):

„Minthogy pedig azt is említém, hogy ez a mostani szegedi kép hihetőképén Csanádról hozatott ide a török futáskor, ennek megvilágosítására rövidesen értekezniem kell. Herceg Eszterás Pál, Mennyei korona 610-ik száma alatt és 415. lapján így ír: „Csanádi

csudálatos Boldogasszony képe, Magyarországon. Ezer négyszáz esztendő tájban (olvasd: ezer negyedik esztendő tájban) szent Gerardus, magyarul szent Gellért püspök, szent György mátyrnak egy templomot építtetett és abban a boldogságos Szűznek egy szép kápolnát, amelyben a szent Szűz képét legfőbb helyre magasztalván, éjjel és nappal temjén illatozással tisztelte, amely szent kép csudákkal is tündöklött.“ Majd így folytatja a szerző: „Többet erről nem ír a herceg-nádor, de a Szegeden kiadott könyv, ámbár herceg Eszterás Pál könyveiről sehol nem emlékezik, megegyezik mégis az előadás velejében herceg Eszterháziéval: csak hogy némely új értekezők véleménye szerint azt írja, hogy az olajos festékkel vászonra való kép-írás módja csak a 15-ik században kezdődött, tehát a segítő Boldogasszony képe, amely vászonra, olajos festékkel íratott, nem lehet oly régi. Azonban az állapított elv épen nem olyan, hogy azt cáfolhatlannak és tagadhatlannak kellene elismernünk; sőt inkább több más a 15-ik századot megelőző képek ellenkezőt mutatnak.“

Amikor a fentiekben említést tettem a makói Havi Boldogasszony-kép festéséről és festési idejéről, kellő kifejezésre jutott Cimabue kora s az akkor kezdődött átmeneti stíl a bizanciból a praerafaelita-formákra, amelyeknek reánk maradt emlékei éppen az assisii sz. Ferenc-templom freskói, továbbá a Flórencben a Rucellai kápolnában lévő S. Maria Novella mint vászonra festett kép (l. fent 18. old.) igazolásául Jordánszkyknak is, hogy már a 15-ik század *előtt* is festettek nemcsak falra (freskó), hanem fára (az eredeti Havi Boldogasszony-kép, S. Maria Maggiore) és vászonra is képeket. S ha hitelt adunk a csanádi székesegyházban sz. Gellért által létesített Mária-oltár és ezzel összefüggő Mária-tisztelet valóságának (l. fentebb Karácsonyinál), el kell fogadnunk azt is, hogy az 1552. év körül Szegedre került csanádi csodálatos Mária-kép sem volt új, hanem több századra nyúlik vissza keletkezése. S mert véleményem szerint a szegedalsóvárosi plébániatemplomban a nagy ajtóhoz közel jobb oldalon levő u. n. fekete Mária-kép a csanádi, ennek régi s értékes volta sem kerülheti el a további méltatást az arra hivatott szakértő tollából.

A tisztelet, mellyel viseltetnünk kell a Boldogságos Szűz iránt, kinek oly sok jót köszönhetünk Istennél tett közbenjárása által, továbbá a multnak megbecsülése megmaradt emlékekben, indított a fentiekben foglaltak megírására. Ennél biztatásul szolgált dr. Lugosi Döme, szegedi ügyvéd úrnak ismételtén idézett írása a szegedalsóvárosi templomról, a szerzetesatyákról. De azt is eredményezte,

hogy a szerzetesatyák engedelmével a multjukra vonatkozó írásokba is betekinthessünk.

IV.

Lugosi D. dr. legújabb megállapítása a szegedalsóvárosi főoltárképről és tanúsága a Makón lévő kép eredetéről.

A szegedalsóvárosi Havi Boldogasszony-templomon a mult év őszén (1936.) megkezdett restaurálás és a főoltárnak szétszedése még jobban felkeltette a vágyat megismerni a Mária-képet s látni közelről kivitelezésének minőségét.

Nem kellett szakértőként felkérni olyan valakit, aki előtt a templom multja ismeretlen. Dr. Lugosi Döme most is foglalkozott e kérdéssel és 1937. év februárjában megküldötte nekem is „*Egyházi műemlékek Szegeden*“ c. füzetkáját. Ebben a 4. oldalon írja: „*Nem Szegeden lévő emlékek*: 3. Makó város rk. plébániatemplomában őrzött s eredetileg az alsóvárosi Boldogasszony-templom főoltárát díszített kegykép, melyhez a csodatevő legendák fűződnek.“ Ami nem jelent mást, mint hogy a Makón lévő s a fentiekben ismertett Havi Boldogasszony-kép, mely 1552. óta van Makón, a szegedalsóvárosi templom eredeti főoltárképe, melyet Mátyás királyunk is tisztelettel övezett és amelyhez Lugosi D. szerint is csodatevő legendák fűződnek.

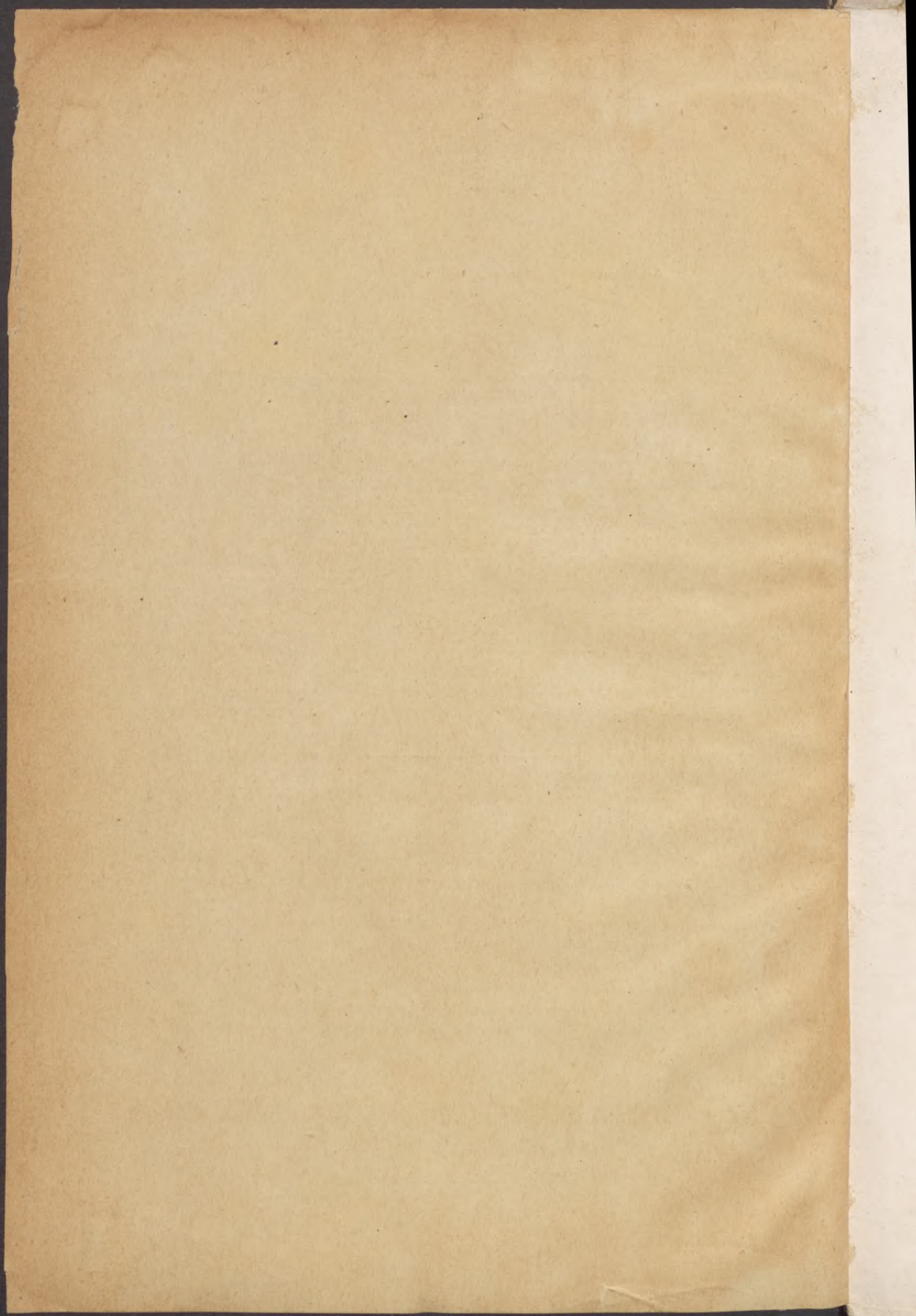
Lugosi D. legújabban kiadott füzete a szegedi műemlékekről a szegedalsóvárosi templom mostani főoltárának képére vonatkozóan a következőket írja: „Még ejtsünk néhány szót a főoltár szentképéről, melynek eredetét a legenda és az összes XIX—XX. századbeli írók (magam is), akik a templomról írtak, középkori eredetűnek említene. A főoltár mostani szétszedése alkalmával módom volt a Madonnaképet közlő megvizsgálni. Elsősorban is a kép vászna, másodsorban festékanyaga csalhatatlanul a XVIII. század elejére mutatnak. Ezt a kort igazolja a kép rajza is, főleg pedig annak festési modora. Inkább ihletett, mint művészi munka s nem lehet régebb a főoltár 1713-ból való elkészítési idejénél legfeljebb egy-két évvel. A festő névjelzése a képről hiányzik. Miután a képhez fűződő legendákat egyházilag soha ki nem vizsgálták és az augusztus 5-iki

Havi Boldogasszony-búcsút sem kapcsolták össze a búcsút engedélyező pápák a kegyképpel: ebből a megállapításból az alsóvárosi templomot és a ferencrendi szerzetet semmi hátrány nem érheti.“ (i. h. 18—19. l.)

Utaltam a fentiekben arra is, hogy 1552-ben Szegedre menekülve a csanádi ferences zárda szerzetesei magukkal hozták az ottani templomban tisztelt Mária-képet. Jóllehet fentebb többször tettem erről a képről említést különféle vonatkozásokban, nem tudok szabadulni annak gondolatától, hogy ez a kép a szegedalsóvárosi templomban a kórus alatt lévő fekete Mária-kép (üveg alatt) és ez lehetett 1552. után a régi főotáron mint oltárkép. Szorgos és szakértő vizsgálat megállapíthatja ennek korát és nem lehetetlen, hogy ez a kép feküdt elrejtve a mocsárban és került meg csodálatos módon 1630-ban. Közeledik a sz. István-jubileumi esztendő, azért nem volna érdektelen e képre nézve is biztos adatokat szereznünk és sz. Istvánnak a Boldogságos Szűz iránt viseltetett nagy tiszteletétől vezérelve, e képet olyan, egyházmegyénkben újonnan épülő templomban elhelyezni, melyet a jövő évi jubileum emlékére emel a hívők jámborsága s a kegyeletes emlékezés Szent Istvánra.

TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal
1. Bevezető	3
2. A makói Szent István-templom oltárképei. Adatok a Havi Boldogasszony-képről. Szegeden a ferences zárdában. A Csanádról 1552-ben Szegedre hozott Mária-kép	5
3. Herceg Eszterházy Pál nádor könyvei (1690., 1696.), Jordánszky és Bucsánszky kiadványai (1836., 1863.) a Mária-képekről	13
4. A római (Maria Maggiore) Havi Boldogasszony-kép, ennek másolatai, Cimabue-képek	16
5. Lugosi D. dr. legújabb megállapításai a Makón lévő Havi Boldogasszony-képről	29

CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR

Szerkesztik: Dr. EPERJESSY KÁLMÁN és ÁRVA JÁNOS.

A SOROZATBAN EDDIG MEGJELENTEK:

1. *Bálint Alajos*: Makó város települési és emberföldrajzi vázlata. 2 P.
2. *Dr. Eperjessy Kálmán*: Kopáncs-pusztai éremlelet. 2 P.
3. *Dr. Márton György*: Az apró(dug)hagyma osztályozása és szárítása Makón. (Elfogyott.)
4. *Dr. Banner János*: Jelentés a magyarcsanád-bökenyi próbaáztatásokról. (Elfogyott.)
5. *Móra Ferenc*: Lovassírok Kunágótán. (Elfogyott.)
6. Makó városának közönséges és abban levő reformata ekklesiának különös leírása *Szirk Miklós* prédikátor által 1835—36. eszt. Sajtó alá rendezte: *Dr. Eperjessy Kálmán*. 4 P.
7. *Takáts Lajos*: Az apátfalvai nyelvjárás. 3 P.
8. *Árva János*: Boszorkányperek Csanádvármegyében. 2 P.
9. *Lugosi Döme*: Kelemen László és az első „Magyar Játzó Szini Társaság.” 8 P.
10. *Dr. Banner János*: Népvándorláskori sírok Nagykamaráson. 2 P.
11. *Dr. Diószeghy András*: Rotaresti Dobsa Lajos. 2 P.
12. *Dr. Eperjessy Kálmán*: A Maros szabályozása Makónál 1754-ben. 2 P.
13. *Dr. Márton György*: A makói hagyma termesztése. 2 P.
14. Szent Gellért legendája. Fordította: *Gálos Rezső*. 2 P.
15. *Dr. Bálint Nagy István*: Kolerajárványok Csanádvármegyében. (Elfogyott.)
16. *Dr. Kecskeméty Ármán*: A csanádvármegyei zsidók története. 3 P.
17. *Kovács Gyula*: Makó város építészete a XVIII. század közepétől a XIX. század közepéig. 6 P.
18. *Dr. Barna János*: A makói Hollósy Kornélia színház története. 4 P.
- 19—20. *Juhász Kálmán*: A csanádi püspökség története alapításától a tatárjárásig (1039 1242.) 8 P.
21. *Dr. Joó Imre*: Csanád-Arad-Torontálvármegyék 10 évi népmozgalmi adatai. 5 P.
22. *Dr. Takáts Lajos*: Csanád vezér. 2 P.
23. *Dr. Barna János*: Hollósy Kornélia és a kolozsvári dalszintársulat bukaresti vendégjátékai 1860-ban. 2 P.
24. *Juhász Kálmán*: A csanádi püspökség története (1243—1307.) 8 P.
25. *Dr. Barna János*: A makói második színpártoló egyesület története 3 P.
26. *Erdei Ferenc*: A makói parasztság társadalomrajza. 3·20 P.
27. *Dr. Peja Győző*: Makó és környékének felszíne. 1·50 P.
28. *Juhász Kálmán*: A csanádi püspökség története (1552—1608.) 8 P.
29. *Juhász Kálmán*: A csanádi püspökség története (1608—1699.) 8 P.
30. *Dr. Eperjessy Kálmán*: A Maros folyó mederváltozásai. (Sajtó alatt.)
31. *Szabó Imre*: A makó-mezőkopáncsi templomrom. 2·50 P.
32. *Bálint Alajos*: A makó-mezőkopáncsi középkori temető síremlékei. 2 P.
33. *Dr. Csepregi Imre*: A makói Szent István-plébániatemplomban őrzött Havi Boldogasszony-kép. 2 P.

A megjelent füzetek Árva János vármegyei főlevéltárosaí (Makó, Megyeháza) rendelhetők meg. Postatakarékpénztári csekkszámla 8569.

